

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ
IV kadencja
Prezes Rady Ministrów
RM 10-44-03

Druk nr 1566-A
Warszawa, 3 lipca 2003 r.

Pan
Marek Borowski
Marszałek Sejmu
Rzeczypospolitej Polskiej

Uprzejmie przedstawiam AUTOPOPRAWKĘ do przekazanego Sejmowi Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 23 kwietnia 2002 r. projektu ustawy

- o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw.

(-) Leszek Miller

A U T O P O P R A W K A
do rządowego projektu
ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych
ustaw (druk nr 1566)

W projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw wprowadza się następujące zmiany:

1) w art. 1:

a) w pkt 16 na końcu kropkę zastępuje się średnikiem,

b) po pkt 16 dodaje się pkt 17 w brzmieniu:

„17) art. 84 otrzymuje brzmienie:

„Art. 84. § 1. Sądowego ustalenia ojcostwa może żądać dziecko, domniemany ojciec, matka dziecka. Jednakże domniemany ojciec ani matka nie mogą wystąpić z takim żądaniem po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

§ 2. Dziecko i matka wytacza powództwo o ustalenie ojcostwa przeciwko domniemanemu ojcu, a gdy ten nie żyje – przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.

§ 3. Domniemany ojciec wytacza powództwo o ustalenie ojcostwa przeciwko dziecku i matce. Jeżeli dziecko nie żyje, domniemany ojciec wytacza powództwo przeciwko matce, a gdy matka nie żyje – przeciwko dziecku. Po śmierci dziecka i matki, domniemany ojciec wytacza powództwo przeciwko kuratorowi ustanowionemu przez sąd opiekuńczy.””;

2) w art. 2:

a) pkt 1 i 2 otrzymują brzmienie:

„1) po art. 454 dodaje się art. 454¹ w brzmieniu:

„Art. 454¹. § 1. Powództwo wzajemne o ustalenie ojcostwa jest niedopuszczalne.

§ 2. W czasie trwania procesu o ustalenie ojcostwa nie może być wszczęta odrębna sprawa o ustalenie ojcostwa.

§ 3. Strona pozwana w sprawie o ustalenie ojcostwa może jednak również żądać ustalenia ojcostwa.

2) art. 456 otrzymuje brzmienie:

„Art. 456. § 1. Postępowanie umarza się w razie śmierci jednej ze stron, a jeżeli w charakterze tej samej strony występuje kilka osób, w razie śmierci wszystkich tych osób, z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w paragrafach następujących.

§ 2. W sprawie o ustalenie ojcostwa mężczyzny, który nie jest mężem matki, jak również w sprawie wytoczonej przez dziecko bądź przeciwko mężowi jego matki o zaprzeczenie ojcostwa, bądź przeciwko mężczyźnie, który je uznał, o unieważnienie uznania, postępowanie zawiesza się w razie śmierci pozwanych do czasu ustanowienia przez sąd orzekający kuratora, który wstępuje do sprawy na miejsce zmarłego. To samo stosuje się w sprawie o rozwiązanie przysposobienia w razie śmierci przysposabiającego.

§ 3. W sprawie o zaprzeczenie ojcostwa lub o unieważnienie uznania dziecka postępowanie umarza się w razie śmierci dziecka.””;

b) dotychczasowe pkt 1-7 otrzymują oznaczenie pkt 3-9.

UZASADNIENIE

Zmiany proponowane w uzupełnieniu projektu prowadzą się do dodania w art. 1 pkt 17 (nowe brzmienie art. 84 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego) oraz w art. 2 pkt 1 (nowy art. 454¹ Kodeksu postępowania cywilnego) i 2 (nowe brzmienie art. 456 Kodeksu postępowania cywilnego). W dniu 28 kwietnia 2003 r., w wyroku K 18/02, Trybunał Konstytucyjny orzekł, że art. 84 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego – ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. (Dz. U. Nr 9, poz. 175, z późn. zm.) – jest niezgodny z art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 oraz art. 72 ust. 1 zdanie pierwsze w związku z art. 31 ust. 3 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie, w jakim wyłącza prawo mężczyzny będącego biologicznym ojcem dziecka do dochodzenia ustalenia ojcostwa. Powyższe stanowisko Trybunału Konstytucyjnego zobowiązuje do jak najszybszej nowelizacji art. 84 K.r.o., a tym samym usprawiedliwia kolejną „częstkową” nowelizację Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

Konieczność zachowania spójności unormowań dotyczących ustalania pochodzenia dziecka od ojca przemawia za jak najbardziej ograniczonymi zmianami, zmierzającymi jedynie do uzgodnienia treści art. 84 K.r.o. (i przepisów bezpośrednio z nim związanych) z powołanymi przez Trybunał normami konstytucyjnymi.

1. Zgodnie z art. 85 § 1 K.r.o. domniemywa się, że ojcem dziecka jest ten, kto obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka.

Przyjęcie konstrukcji domniemania prawnego w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym z 1964 r. stanowi kontynuację rozwiązań prawnych występujących w poprzednio obowiązujących, powojennych aktach normatywnych regulujących sądowe ustalenie ojcostwa (art. 47 § 1 dekretu *Prawo Rodzinne*, art. 47 § 2 *Kodeksu rodzinnego*).

W projektowanym nowym brzmieniu art. 84 § 1 K.r.o. legitymacja czynna mężczyzny twierdzącego, że dziecko od niego pochodzi, została przyznana domniemanemu ojcu, a więc takiemu mężczyźnie, który obcował z matką dziecka nie dawniej niż w trzechsetnym, a nie później niż w sto osiemdziesiątym pierwszym dniu przed urodzeniem się dziecka (art. 85 K.r.o.). Wykazanie podstawy domniemania przewidzianego w art. 85 § 1 K.r.o. przez powoda jest równoznaczne z wykazaniem jego legitymacji czynnej w postępowaniu o sądowe ustalenie ojcostwa.

Z powyższego wynika, że mężczyzna, który nie obcował z matką dziecka we wskazanym okresie – nawet jeżeli jest ojcem dziecka dlatego, że był dawcą nasienia użytego do zabiegu medycznie wspomaganiej prokreacji – nie będzie mógł wnosić o sądowe ustalenie swojego ojcostwa.

2. Dziecko potrzebuje pieczy i wsparcia rodziców przede wszystkim w okresie, gdy nie jest jeszcze w stanie samodzielnie zaspokoić swoich potrzeb, a więc gdy w związku ze swoją małoletnością ma prawny status dziecka. Mimo powstania wskutek sądowego ustalenia ojcostwa wzajemnych praw i obowiązków ojca i dziecka, w praktyce z ustaleniem ojcostwa w okresie małoletności dziecka po stronie ojca (podobnie jak i matki dziecka) występują głównie obowiązki. Jeżeli więc do ustalenia ojcostwa nie doszło w okresie małoletności dziecka, a w konsekwencji ojciec nie uczestniczył w wychowaniu i utrzymywaniu dziecka – decyzja o możliwości sądowego ustalenia ojcostwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności powinna należeć wyłącznie do dziecka.

W świetle obecnie obowiązującego stanu prawnego jedynie dziecko i prokurator są legitymowani czynnie do żądania ustalenia ojcostwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności. Matka dziecka nie może żądać ustalenia ojcostwa pełnoletniego dziecka. W

projektowanej zmianie art. 84 K.r.o. przewiduje się, że domniemany ojciec dziecka – podobnie jak matka dziecka – nie może żądać ustalenia ojcostwa po osiągnięciu przez dziecko pełnoletności.

Celem takiego rozwiązania jest uchronienie dziecka, mającego już status osoby dorosłej – w założeniu zdolnej do samodzielnego realizowania i strzeżenia swoich praw (regułą jest pełna zdolność do czynności prawnych i procesowych osoby pełnoletniej) – przed ustaleniem ojcostwa wbrew jej woli i wbrew jej interesom (problem obowiązku alimentacyjnego dziecka na rzecz ojca, który nie uczestniczył w zaspokajaniu potrzeb dziecka, gdyż jego ojcostwo nie było ustalone).

Proponowane rozwiązanie w jednakowy sposób traktuje zarówno matkę jak i domniemanego ojca dziecka, ograniczając w czasie możliwość domagania się przez te osoby sądowego ustalenia ojcostwa ich wspólnego dziecka.

3. Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie wypowiada się w kwestii dopuszczalności ustalenia ojcostwa po śmierci dziecka. Nie zawiera ani zakazu (inaczej niż w wypadku zaprzeczenia ojcostwa i unieważnienia uznania dziecka – zob. art. 71 i 83), ani żadnego ograniczenia (inaczej niż w wypadku uznania, które jest dopuszczalne po śmierci dziecka tylko wtedy, gdy dziecko pozostawiło zstępnych – zob. art. 76). Dopuszczalność sądowego ustalenia ojcostwa po śmierci dziecka wynika pośrednio z art. 456 § 2 K.p.c.

Obecnie po śmierci dziecka legitymacja czynna do ustalenia ojcostwa przysługuje matce (art. 84 § 1) i prokuratorowi (art. 86). Projekt – realizując zasadę jednakowego traktowania obojga rodziców – nie zamyka możliwości żądania ustalenia ojcostwa po śmierci dziecka także domniemanemu ojcu dziecka. Konsekwencją takiego stanowiska jest proponowana nowelizacja art. 456 K.p.c.

Jeżeli domniemany ojciec wniesie powództwo o ustalenie swego ojcostwa po śmierci dziecka, działając głównie z motywów majątkowych (pragnąc uzyskać wynikające z pokrewieństwa uprawnienia do spadku po dziecku), będzie możliwe oddalenie jego powództwa na podstawie art. 5 K.c.

4. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 28 kwietnia 2003 r., sugerując w uzasadnieniu orzeczenia rozważenie w toku prac legislacyjnych kwestii ewentualnego ograniczenia realizacji legitymacji czynnej mężczyzny w procesie o ustalenie ojcostwa, przyznał zarazem, że sytuacje, które – ewentualnie – uzasadniałyby takie ograniczenie legitymacji czynnej domniemanego ojca „z trudem poddają się uogólnieniu” i nie wykluczył

pozostawienia ich do rozstrzygnięć w orzecznictwie sądów. Z tym zastrzeżeniem Trybunału Konstytucyjnego należy się zgodzić i nie podejmować prób ani stworzenia zbyt ogólnej (a przez to – ułomnej), ani tym bardziej kazuistycznej (i zapewne niepełnej) regulacji ograniczenia realizacji legitymacji czynnej mężczyzny w procesie o ustalenie ojcostwa w sytuacjach bardzo ogólnie zarysowanych w uzasadnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego.

Ochronę matki i dziecka przed wykorzystaniem przez mężczyznę nie będącego biologicznym ojcem dziecka powództwa o ustalenie ojcostwa w celu „szykany matki i dziecka” mogą zapewniać przewidziane w obowiązującym prawie środki ochrony dóbr osobistych. Również mężczyzna nie będący biologicznym ojcem dziecka, bezpodstawnie pozwany w procesie o ustalenie ojcostwa, może być narażony na szykanę. Wobec tego, tworząc nowe środki ochrony przed szykaną powodowaną powództwem o ustalenie ojcostwa, należałoby konsekwentnie przyznać je wszystkim potencjalnym pozwany. Wydaje się, że funkcjonujący obecnie prawny mechanizm ochrony dóbr osobistych w sposób wystarczający chroni interesy wskazanych osób. Trzeba też podkreślić, że znowelizowany art. 84 K.r.o. będzie jednak stosowany, z uwzględnieniem podstawowej zasady prawa rodzinnego – dobra dziecka i zasad współżycia społecznego.

5. Niedopuszczalność powództwa wzajemnego w sprawach o ustalenie ojcostwa

Ratio legis projektowanego art. 454¹ K.p.c. jest analogiczne do celów unormowania zawartego w art. 439 K.p.c., który wyklucza powództwo wzajemne w sprawach o rozwód i separację. Projektowany przepis przewiduje niedopuszczalność powództwa wzajemnego, ponieważ zawierałoby żądanie zbieżne z żądaniem pozwu głównego, a wobec identyczności stron i żądań powstawałaby negatywna przesłanka zawisłości sporu. Strona pozwana mogłaby jednak również żądać ustalenia ojcostwa.

6. Zawieszenie postępowania o ustalenie ojcostwa w razie śmierci pozwanych

Niewielkiej zmiany redakcyjnej (ale istotnej merytorycznie) wymaga art. 456 K.p.c. W związku z proponowaną modyfikacją zakresu stron procesu o ustalenie ojcostwa (projektowana nowelizacja art. 84 K.r.o.) i rozszerzeniem zakresu legitymacji biernej w takich sprawach (pozwany mógłby być nie tylko domniemany ojciec, lecz także dziecko lub matka), należy w art. 456 K.p.c. w § 2 w zdaniu pierwszym skreślić wyraz „tych”, użyty po wyrażeniu „w razie śmierci”, gdyż – odpowiednio do obecnego stanu prawnego

– wskazuje on jedynie mężczyzn, występujących w charakterze pozwanych w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka.